

KNJIŽNA RECENZIJ

Iain Ferguson, Michael Lavalette, Elizabeth Whitmore (ur.) (2005)

Globalisation, Global Justice and Social Work

London, New York: Routledge, 253 str., ISBN 0-415-32538-2

V zadnjih dveh desetletjih svet preplavlja globalni neoliberalizem. Njegovi zagovorniki pravijo, da bo prosti trg vsem ljudem na svetu prinesel koristi. Dolgove in revščino naj bi odpravili s pomočjo *strukturnega prilagajanja*; to pomeni zmanjševanje ovir prostemu trgu in odpiranje nacionalnih ekonomij mednarodnim korporacijam, spodbujanje tujih investicij, krčenje javnega sektorja države blaginje, privatizacija državnih podjetij itn. Vendar podatki kažejo, da se globalne neenakosti in revščina povečujeta in ne zmanjšujeta (prim. Leskošek 2005, Ferguson 2006). Ta proces neoliberalistične globalizacije neposredno občutijo tako zaposleni kot uporabniki storitev socialnih služb. Po eni strani je to demontaža države blaginje, ko ni več konsenza o državi, ki naj redistribuira bogastvo in skrbi za socialno varnost ljudi (kompenzira socialne neenakosti, ki jih generira kapitalistični sistem). Demontaža države blaginje se kaže tudi v spremenjeni vlogi socialnega dela. Nekateri avtorji te spremembe opisujejo kot »biznis socialnega dela« (Harris 2005), pri čemer bistveni gonilni sili nista socialna pravičnost in enakost, temveč zapoved, da morajo biti storitve »vredne denarja«. Na prvem mestu je menedžersko upravljanje proračunov, uporabniki, njihove pravice in potrebe pa pridejo na drugo mesto. Mnogi socialni delavci in delavke so spričo takega razvoja države in socialnega varstva demoralizirani, čutijo se odtujene svojim organizacijam in svojemu poklicu (gl. tudi manifest radikalnega socialnega dela, Jones *et al.* 2006).

Urednika in urednica knjige so zbrali tekste iz različnih držav in kontinentov, ki poskušajo odgovoriti na te probleme, in sicer v treh sklopih. Prvi del raziskuje učinke neoliberalistične globalizacije v povezavi z družbeno pravičnostjo, socialnim delom in državo blaginje. Drugi del

natančneje pogleda učinke na socialno delo oziroma kako družba, ki temelji na izključevanju prizadene uporabnike in uporabnice. Hkrati s tem podajo avtorji tudi alternative opisanim negativnim trendom. Tretji del začrta pot naprej. Odlika knjiga je po mojem mnenju prav v tem, da se avtorji in avtorice ne zaustavijo ob opisovanju negativnih družbenih trendov in pesimističnih ugotovitvah o naraščanju neenakosti, revščine, izključevanja, »odvečnosti« ljudi itn. Raziskujejo možne rešitve in smeri pozitivnega razvoja, s čimer ustvarijo konceptualni okvir kritičnega oziroma radikalnega socialnega dela. Alternative so, »drugačen svet je mogoč«, pravijo (Ferguson, Lavalette 2005: 207). Inovacija knjige je v tem, da jasno in odločno poveže gibanja za pravičnejšo globalizacijo s socialnim delom. To gibanje, ki je postalo resnično vidno in prisotno v Seattlu leta 1999, nadaljevalo pa se je na ulicah Prage (2000), Quebeca (2001), Washingtona (2002), Genove (2001), Porto Alegra (Svetovni socialni forum 2002), na Škotskem (2005), v St. Peterburgu (2006) itn., v različnih okoljih imenujejo različno; za nekatere je to gibanje za socialno pravičnost, za druge antikapitalistično gibanje, za tretje gibanje gibanj. Mediji pa so ga ne le očrnil, ampak tudi narobe razumeli kot antiglobalistično gibanje. Narobe zato, ker gibanje nikakor ne nasprotuje globalizaciji. Nasprotno, moč gibanja je ravno v njegovi globalni dimenziji. Skupno najrazličnejšim vizijam in iniciativam gibanja je, da sta drugačen svet in drugačna globalizacija (onstran neoliberalističnega kapitalizma) mogoča. Sicer pa je gibanje izredno raznoliko, tako glede ciljev kot strategij boja. Skupaj delujejo sindikati, študenti in študentke, okoljevarstveniki, priseljenci in priseljenke, skvoterji, hendikepirani, razlašeni staroselci Latinske Amerike, brezposelni in tisti v prekernih delovnih razmerjih, geji in lezbijke

itn. Knjiga *Globalisation, Social Justice and Social Work* se umešča v gibanje, saj avtorice in avtorji reflektirajo prakso socialnega dela v kontekstu krčenja javnega sektorja in spremenjene vloge socialnih služb, upoštevajoč globalne socialno-ekonomske razmere. Avtorji in avtorice se ukvarjajo tudi z vprašanjem, katera znanja, veščine in izkušnje prinašajo gibanja za prakso in teorijo socialnega dela. Gibanja razvijajo ideje in zahteve od spodaj, kar je blizu socialnemu delu. In tudi narobe, katere so veščine in pristopi socialnega dela, ki lahko obogatijo gibanja.

V prvem delu knjige najdemo prostorsko najbolj raznolike prispevke, od Mehike in Argentine do Indije, Senegala, Francije in Velike Britanije. Maria del Carmen Mendoza Rangel obširno predstavi razvoj in socialne razmere v Mehiki. Mehika ni doživela le pogubnih neoliberalističnih ukrepov (kot sicer večina latinskoameriških držav), temveč tudi svetovno znan upor staroselskih ljudstev, zapatistično vstajo v Chiapasu (prim. Gregorčič 2005, Holloway 2004). Zapatistično gibanje poveže s prizadevanji socialnih delavk in delavcev za socialno pravičnost. Poleg zapatistov je pomembna referenca socialnega dela Paolo Freira. Zanimiv je podatek, da se je mehiško socialno delo v veliki meri razvilo tudi kot posledica potresa leta 1985 v glavnem mestu. Potresu sta sledila vsesplošna solidarnost in razvoj nevladnih organizacij.

V Argentini, pišeta Estela Grassi in Norberto Alayón, se je »ekonomski čudež« 90-ih sesul v masovno obubožanje prebivalstva v začetku novega tisočletja. Sledili so spontani množični ulični protesti, rušenje predsednika za predsednikom, kar se je izteklo skoraj v revolucijo. To so razmere, v katerih je moralo delovati tudi socialno delo.

Članka iz Indije (Susan Kuruvilla) in Senegala (Fatou Sarr) analizirata družbene razmere in socialno delo v kontekstu neokolonializma.

Natančneje bom omenila le članka, ki sta me najbolj pritegnila k branju. Prvi je »Educating for Justice: Challenges and Openings in the Context of Globalisation« Suzanne Dudziak, ki je povezan s poučevanjem socialnega dela ob udeležbi na protestu in ljudski konferenci (*People's Summit*) v Quebecu aprila 2001. Protest je bil organiziran proti učinkom in nadaljnjemu poslabševanju sporazuma o prosti trgovini v Amerikah (Free Trade Area of the Americas, FTAA). Začetek tega sporazuma sega v leto 1994 in obsega vse ameriške države (Južne in Severne Amerike) razen Kube.

Njegov predhodnik je Severnoameriška zveza za prosto trgovino (North America Free Trade Agreement, NAFTA) iz leta 1994, ki vključuje ZDA, Kanado in Mehiko, še pred tem pa je obstajal Sporazum o prosti trgovini (Free Trade Agreement, FTA), podpisan leta 1989 med ZDA in Kanado. Neoliberalistična določila teh sporazumov so vpeljala pravice mednarodnih korporacij in investitorjev, katerih delovanje učinkovito uničuje javne sektorje posameznih nacionalnih držav. Na podlagi dokumenta NAFTA je korporacijam celo dovoljeno tožiti države. Kar nekaj korporacij s sedežem v ZDA je uspešno iztožilo odškodnino od kanadske vlade. To ima negativne posledice za kanadski javni sektor, zlasti zdravstvo in varovanje okolja. Sporazum o prosti trgovini v Amerikah (FTAA) gre še dlje, saj predlaga zmanjševanje javnih servisov, vključno z državnimi socialnimi službami. Namen meddržavne konference *Americas Summit* v Quebecu leta 2001 je bil pregledati in dopolniti novi predlog dokumenta o prosti trgovini, ki povečuje pravice korporacij in posledično krči javni sektor, uradno pa so ga vlade definirale kot »varovanje demokracije«.

O tem se je avtorica članka Suzanne Dudziak pogovarjala s študentkami in študenti socialnega dela, ko je nekdo v razredu predlagal, da bi se udeležili protesta proti konferenci »vrha Amerik« v Quebecu. Tako je skupina 21 študentk in študentov začela dvomesečne priprave, ki jih je avtorica članka natančno opisala kot učenje o socialni pravičnosti, ki iz teorije in razreda preide k političnemu delovanju, na ulico, v skupnost in v neposredno učenje iz izkušenj ljudi iz drugih okolij.

Na alternativni Ljudski konferenci (*People's Summit*) so študentke in študenti preživeli štiri dni. Udeležili so se delavnic, razgovorov in predavanj, kjer so aktivisti in aktivistke iz Latinske Amerike, Evrope in Afrike govorili o učinkih neoliberalističnih politik na okolja in skupnosti, iz katerih prihajajo. O Ljudski konferenci mediji večinoma niso poročali ali pa le zelo skromno. V stilu korporacij je bil predlog dokumenta, o katerem je tekla razprava na *Americas Summit*, za širšo javnost dostopen šele na dan konference. Poleg tega je kanadska vlada omejila demokratično izražanje nasprotovanja in različnost mnenj z ograjo, ki so jo postavili pred konferenčno zgradbo v razdalji štirih kilometrov. To je bilo jasno sporočilo kanadske vlade, kako funkcionira korporativna globalizacija. Ograja je izključila

javnost in s tem tudi gibanje za pravičnejšo globalizacijo. Razjezila je lokalne prebivalce, saj je mesto spremenila v vojno cono. Študenti in študentke so na svoji koži doživeli krhkost demokracije.

Močno nasprotje izključujoči logiki delovanja globalnih elit je bil neposreden stik, razprave in druženje s predavatelji, aktivisti, raznolikimi skupinami iz celega sveta. Študentje so postali del skupnosti gibanja za globalno pravičnost. Dudziak (2005: 145) je poudarila tudi dimenzijo skupnega bivanja: »Naša skupna je najela veliko hišo na obrobju Quebec Cityja, ki je bila dovolj velika, da smo stanovali vsi skupaj. [...] Na ta način smo lahko v velikanskem, včasih kaotičnem dogodku sodelovali iz majhnega, obvladljivega, bolj prizemljenega prostora. Razvili smo običaj dolgih večernih ali jutranjih skupnih razgovorov, da bi ‚pregledali‘, kje smo, osebno in politično, reflektirali tekoče dogodke in določili naslednje korake.«

Po vrnitvi v New Brunswick so ostali povezani. Večina je na tak ali drugačen način nadaljevala delo; sodelovali so v javnih diskusijah in na nacionalni konferenci socialnega dela, objavljali članke v študentskem časopisu, se aktivirali v lokalni skupnosti, raziskovali na področju pravične trgovine, organizirali pravično prodajo kave v univerzitetnem kampusu itn. Z administracijo so se dogovorili o izbiri tistih dobaviteljev hrane za študentsko menzo, ki so vključeni v pravično trgovino in podpirajo skupnosti v Mehiki, Gvatemali in lokalne skupnosti proizvajalcev hrane. Pomembno pa je poudariti, da so svoje socialne akcije oziroma politično delovanje integrirali v fakultetni učni proces.

Študentje so imeli priložnost na svoji koži izkusiti poleg krhkosti tudi dragocenost demokracije. Odkrili so »svoj glas« in s tem novo samozavest, pa tudi občutek odgovornosti kot državljanov in državljanek in bodočih socialnih delavcev in delavk. Pomembna je bila tudi širša refleksija o temah, ki so se odprle ob takem učenju socialnega dela. Eno od vprašanj zadeva mandat socialnega dela za socialno pravičnost. Kaj to natančno pomeni? Avtorica je zapisala, da je socialno delo v Kanadi pogosto opredeljeno kot »nevtralno« (seveda to ni zgolj kanadska posebnost; gl. denimo Mesec 2006). Kot da bi bilo mogoče priti do sprememb brez delovanja. Delovanje je vedno politično, pravi Dudziak, s čemer se lahko strinjamo. Socialno in politično

sta v našem mandatu, strokovni identiteti, pravzaprav nerazdružljiva, čeprav bi ju pogosto najraje ločiti. Izkušnja Quebeca je omogočila, da »smo se pomaknili iz socialnega v politično, študentje so bili pripravljeni stopiti v to presečišče tako fizično kot emocionalno in delovati po svojih moralnih in intelektualnih prepričanjih« (str. 148).

Drugo pomembno vprašanje je razmerje med močjo in znanjem. Tu sicer avtorica ne misli pomanjkljivega medijskega odziva o verjetno enem največjih političnih dogodkov v Quebecu, ampak poudari znanje, ki ga imamo in na podlagi katerega delujemo. Če nismo informirani o tem, kaj se dogaja, tudi ne moremo oblikovati zahtev in protestov. Po drugi strani pa nihče ne more »vedeti vsega« – in tudi ni potrebno vedeti vsega, da bi lahko delovali legitimno (kot že rečeno, je z besedo delovanje mišljeno politično delovanje, *praxis*, prim. Arendt 1996). Čeprav je znanje, na podlagi katerega delujemo, le delno, pa je artikulirano skozi vrednostni sistem, kar je dovolj dobro izhodišče za nadaljnje učenje.

Tretje vprašanje je skupnost, ki ima več vidikov. Po eni strani skupnost študentk in študentov, ki se je vzpostavila v Quebecu, pa globalna skupnost vseh delujočih skupin in posameznikov in posameznic na *People's Summit*. Vendar je koncept skupnosti lahko tudi problematičen. To je koncept, ki ga promovira neoliberalistični diskurz kot zamenjavo za krčenje države blaginje. Skupnost (sosedje, sorodniki, prijatelji, prostovoljke itn.) naj bi brezplačno poskrbela za ljudi in s tem državo razbremenila stroškov plačanega skrbstvenega in strokovnega socialnega dela.

Na koncu se avtorica dotakne še mita o zanašanju zgolj sam nase; nasproti temu postavi situacijsko delovanje (za situacionizem gl. Debord 1999, Gregorčič 2005), ki povezuje skupnosti v solidarnosti tako globalno kot lokalno – kajti globalno je vedno prisotno v lokalnem.

Drugi članek, ki ga želim posebej predstaviti, je »American Exceptionalism and critical social Work: A retrospective and prospective Analysis« Michaela Reische, ki je tudi soavtor zanimive knjige o zgodovini radikalnega socialnega dela v ZDA (Reisch, Andrews 2002).

Kritično oziroma radikalno socialno delo lahko rabi kot konceptualni okvir v strategijah upora proti globalnim socialnoekonomskim neenakostim. Kritično socialno delo prevprašuje konvencionalna verovanja o revščini, spolu, etnični oz. rasni pripadnosti, funkcioniranju

prostega trga. Kritično socialno delo raziskuje in poudarja pomembnost zgodovinskega in sedanjega razmerja med socialno pravičnostjo in političnim delovanjem. Kljub spreminjajočim se zgodovinskim okoliščinam in teoretskem razvoju kritičnega socialnega dela pa je po Reischevem mnenju mogoče izluščiti nekatera bolj ali manj stalna načela: 1. poudarek na institucionalni oziroma družbeni strukturi kot tisti, ki je primarni vir uporabnikovih osebnih problemov, 2. osredotočenost na ekonomsko neenakost, 3. razumevanje socialnih služb tudi kot instrumentov družbene kontrole in stigmatizacije, 4. poudarek tako na strukturnem kot internaliziranem zatiranju, 5. povezanost osebnega in političnega (osebnih težav z širšo družbenopolitično situacijo) (Longres 1996 v Reisch 2005: 158).

Po definicijah radikalnega oziroma kritičnega socialnega dela avtor poda njegov zgodovinski pregled v Združenih državah od 30-ih let 20. stoletja naprej. Zanimivo, pravi avtor, kritično socialno delo se je v ZDA pojavilo kot eksplicitni konceptualni okvir in praksa v 30-ih letih, torej takrat, ko se je socialno delo vzpostavilo kot priznan, institucionalno organiziran poklic. Ključna je bila povezanost s feminističnim, sindikalnim in protivojnim gibanjem: »Skozi sodelovanje s sindikati in feminističnimi organizacijami so povezali radikalne ideje s socialno akcijo« (str. 159). Predstavniki in predstavnice kritičnega socialnega dela so se zavzemali za volilno pravico žensk in zahtevali nove vloge za ženske na poklicnem in političnem področju. V tem sodelovanju so »prispevali k razvoju skupnega političnega besedišča in spodbudili nove načine mišljenja in delovanja« (Evans 1989 v Reisch 2005: 159). Nastopili so proti otroškemu delu, za boljše delovne pogoje tovarniških in drugih delavcev in delavk, podprli prizadevanja afroameriških žensk, nasprotovali vstopu ZDA v prvo svetovno vojno ipd.

Reisch posebej omenja gibanje, imenovano *Rank and File Movement*, ki je bilo v času velike depresije v 30-ih letih organiziran, kolektivni glas omenjenih skupin. »Moč gibanja je izhajala bolj iz osebnih izkušenj njegovih članov kot iz teoretskih analiz« (str. 160). Gibanje se je eksplicitno identificiralo s klienti socialnih služb in tistimi, ki so imeli v družbi manj moči, ko je prisostvovalo stavkam in bojkotom ter vzpostavilo zavezništva z marksisti, socialisti in drugimi levimi gibanji. Tudi pozneje, denimo v 80-ih, se je radikalno socialno delo definiralo skozi socialistično in

marksistično vidijo sveta: »Radikalno socialno delo [...] je socialistično socialno delo« (Galper 1980 v Reich 2005: 164).

Po drugi svetovni vojni so v ZDA najprej nastopili črni McCarthyjevi časi, pozneje, v 70-ih in 80-ih letih, pa se marksistični analizi socialnih problemov in neenakosti pridruži analiza vseh oblik družbenega zatiranja. Feministične skupine, geji, lezbijke, temnopolti, hendikepirani si prizadevajo za strukturne oziroma sistemske spremembe.

V 90-ih, potem ko je bila socialistična ideologija diskreditirana, se politika identitet še poglobi. V novem tisočletju, ko v ospredje stopijo prekerni pogoji zaposlovanja in s tem večanje socialne negotovosti za široke množice, je ponovno v ospredju ekonomska neenakost; tokrat je še zlasti poudarjena njena globalna dimenzija.

Znotraj radikalnega socialnega dela so že od 70-ih let naprej potekale diskusije o mestu strokovnega socialnega dela. Zastavlja se vprašanje, ali je deprofesionalizacija nujen pogoj resnično radikalnega socialnega dela. Nekateri so opozorili, da je koncept strokovnega socialnega dela stranski proizvod kapitalizma in zato ohranja strukturne neenakosti. Po tem prepričanju, ki v socialnem delu vidi kapitalistične premise o delu in socialnem statusu, so socialni delavci in delavke hote ali nehote agenti družbenega nadzora, saj morajo prilagajati tako svoje vedenje kot vedenje uporabnikov zahtevam dominantnih kulturnih institucij in vrednot.

Drugi kritični socialni delavci in delavke pa verjamejo, da je mogoče spojiti radikalno ideologijo s strokovnim socialnim delom. Prav tako kot prvi se zavedajo škodljivosti kapitalizma, ob tem pa menijo, da je spoj radikalizma in strokovnosti mogoč. Za to strujo radikalnega socialnega dela so socialne delavke in delavci zagovorniki, ki ljudem pomagajo razviti njihove lastne moči. Poudarjajo tudi pomen razvijanja odnosa med uporabnikom in strokovnjakom in njuno skupno delovanje.

V razmeroma kratki zgodovini radikalnega socialnega dela so se zvrstile ideje, koncepti in prakse, ki skozi čas držijo rdečo nit, še zlasti simptomatična in stalna pa je njihova pozaba. Številna načela, ki danes v severnoameriški družbi veljajo za običajna, kot so pravica do socialne pomoči, krepitev moči in samodeterminiranost uporabnikov socialnih služb, vpliv strukturnih dejavnikov na osebne probleme in spoštovanje

dostojanstva vseh ljudi, je sprva promoviralo kritično socialno delo.

Za današnji čas avtor predlaga tri ključne točke radikalnega socialnega dela: multikulturalizem (kot konceptualni okvir ukrepov, prakse in izobraževanja), reintegracijo političnega delovanja v prakso (povezanost *praxis* s prakso socialnega dela in razvoj novih metod boja proti zlorabam družbenoekonomskega sistema), uresničevanje načel socialne pravičnosti v institucionaliziranih ukrepih in socialnih intervencijah (str. 170, 171).

Čeprav so članki v knjigi zelo raznoliki, pa kot celota kažejo vizijo socialnega dela, ki gre onkraj ozkega razumevanja socialnih problemov, osredotočenih okoli posameznika ali posameznice in njegove oz. njene družine. V družbi, ki temelji na izključevanju in marginalizaciji, zgolj »tradicionalni« koncepti dela z posameznikom in družino ne zadoščajo. Naloga socialnega dela je analizirati pogoje izključevanja, da ga ne bi nehote reproducirali in da bi bili zmožni ustvariti pritisk na širši ravni, ko gre za politike in ukrepe, izobraževanje, javno mnenje itn., ter se pridružiti akterjem, ki se v skupnosti in na globalni ravni zavzemajo za socialno in ekonomsko pravičnost in politično enakost.

Nerešeno pa ostaja vprašanje med aktivizmom in skupnostnim socialnim delom na eni strani in državo kot organizatorko in financerko socialnega skrbstva na drugi strani. Neoliberalističnim idejam ustreza širjenje skupnostnega socialnega dela (naraščanje nevladnih organizacij in prostovoljnega dela, neplačana skrb za sorodnike, prijatelje ipd.) kot argument za umik in krčenje države, ki financira in zagotovi minimalne standarde storitev. Za radikalno socialno delo je bila vselej država naslovnik zahtev in vizij o socialnih potrebah, pravicah in storitvah. Kaj nam še ostane, ko se država vse bolj umika iz socialnega skrbstva in naraščajo razdrobljene nevladne in privatne iniciative? Ta dilema se je izrazito pokazala v nedavnem primeru šestih fantov, nogometašev

iz Gambije, ki so bili zaprti v centru za tujce pri Postojni. Aktivistična Mreža za stalni obisk je s pomočjo večmesečne kampanje fante osvobodila zapora, na prostosti pa so se fantje lahko zanesli zgolj na mlade ljudi, ki so jim hoteli pomagati (jih gostili v svojih stanovanjih, jim pomagali pri organiziranju bolj samostojnega življenja, rednega treniranja nogometa itn.), in na že omenjeno Mrežo. Ko je ena skupina aktivistov v celoti poskrbela za fante iz Gambije (od delovnih pogodb z nogometnimi klubi do hrane, oblačil, telefonskih kartic itn.), druga (Mreža) pa prostovoljno, s svojimi sredstvi gradila Socialni center (za prisejlence in priseljenke brez stanovanja in denarja), je država prihranila. Če se bo trend nadaljeval, se ne bomo mogli izogniti vprašanju, v čem je potem sploh še legitimnost obstoja države.

Jelka Zorn

VIRI

- Arendt, H. (1996), *Vita activa*. Ljubljana: Krtina.
- Debord, G. (1999), *Družba spektakla*. Ljubljana: Študentska založba.
- Ferguson, I. (2006), Drugačen svet je mogoč: Radikalno socialno delo v 21. stoletju. *Socialno delo*, 44, 4-5: 241-249.
- Gregorčič, M. (2006), *Alerta roja!: Teorije in prakse onkraj neoliberalizma*. Ljubljana: Študentska založba.
- Holloway, J. (2004), *Spreminjamo svet brez boja za oblast: Pomen revolucije danes*. Ljubljana: Študentska založba.
- Jones, C. I., Ferguson, Lavalette, M., Penketh, L. (2006), *Social Work and Social Justice: A Manifesto for a New Engaged Practice*. [Http://www.liverpool.ac.uk/sspsw/manifesto](http://www.liverpool.ac.uk/sspsw/manifesto) (30. 8. 2006).
- Leskošek, V. (2005), Globalne neenakosti. *Socialno delo*, 44, 4-5: 241-249.
- Mesec, B. (2006), Očarani z močjo. *Socialno delo*, 45, 3-5, 235-248.
- Reisch, M., Andrews, J. (2002), *The Road not Taken: A History of Radical Social Work in the United States*. New York, London: Brunner-Routledge.